

ОСТАННІЙ ГЕРОЙ З ВІДДІЛУ ОКРЕМОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Я познайомився з цією непересічною особистістю, ветераном збройної боротьби ОУН-УПА, жителем с.Головин Максимчуком Арсентієм Федотовичем під час проведення патріотичними силами Костопільщини вшанувань на місці нерівного бою відділу УПА з військами НКВС в урочищі Старий Дуб поблизу с.Берестовець.

Арсентій Федотович стояв на деякій відстані від місця, де йшов мітинг, стояв і крадькома витирав скугі чоловічі сльози, які текли по обличчю. Стояв і згадував жор-

стокий, кровопролитний бій, учасником якого був сам.

Саме на його руках, тоді, в далекому квітні 1944 р., помирав смертельно поранений легендарний сотенний Вихор (Роман Кренптоф), саме тоді він, стрілець Лоза, разом з сотенним Чайченком, який узяв керівництво боєм на себе, пішли у штикову атаку, тому що вже закінчилися набої і не було іншого порятунку.

Тарахотів енкаведистський кулемет, кулі летіли поряд, а бійці рухались назустріч смерті. Від такої нахабності затремтіли руки у такого ж молодого, як і вони, енкаведистського кулеметника, і він на деякий час перестав чавити на гашетку. Цього моменту було досить, щоби переломити хід бою і саме на цій вирізаній ділянці лісу вислизнути разом з решткою бійців з подвійного кільця-пастки, яку влаштували війська НКВС переформованому куреню УПА.

Впродовж багатьох років, вивчаючи події, пов'язані з Рухом Опору на теренах краю, мені доводилось зустрічатись з колишніми чотовими, стрільцями, зв'язковими, працівниками СБ - бійцями Української Повстанської Армії. Але сьогодні поряд зі мною стояла людина-легенда, єдиний, хто залишився в живих, безпосередній учасник подій, боїв, військових операцій ВО "Заграва" Арсентій Максимчук, на псевдо Лоза.

Він не давав інтерв'ю і не виступав на мітингах протягом свого повного випробувань і поневірянь, але яскравого життя. Хоча знав особисто полковника Дубового, курінних Енея, Гострого та Гамалію, керівника УПА-Північ Кліма Савура. Знав не тому, що

виріс з ними на одній вулиці, а тому, що був у 1-й сотні ВО "Заграва" одним з перших, хто добровільно пішов 1942 року до новосформованої Української Повстанської Армії.

Не знаю, чому саме мені вперше за такий довгий життєвий період вирішив розповісти сивочолий ветеран про правдиві події тих буремних років, але через деякий час ми зустрілись у його затишній оселі, де він проживає разом з дітьми.

- Народився я у Головині 1925 року, - згадує Арсентій Федотович, - було нас у сім'ї четверо дітей: два брати та дві сестри. Рідний брат матері Одот, учасник ОУН, був поляками посаджений до табору смерті Береза-Картузька. Сім'я наша була дуже націоналістично налаштована, батько змалку навчав нас, дітей, любити і шанувати Україну, приносив до хати українські книжки, які ми читали всією сім'єю. Згодом, коли підросли, ходили до читальні Просвіти.

Коли на терени краю прийшли фашисти, ми спочатку повірили в їх "визвольну місію" від союзу "раю", але ті надії майже миттєво розвіялись. Дуже швидко розпочався набір української молоді та вивезення її до "раю" німецького.

Першим до списків потрапив мій старший брат, він дуже не хотів туди їхати, і я зголосився податись до Німеччини замість нього. Староста погодився на такий обмін.

- Іду я хурою селом, - знову занурюється у спогади ветеран, - а назустріч теж на хурі декілька поліцаїв.

- Збирайся, - кажуть, - вже наказ на тебе надруковано, сьогодні до Костополя - і в потяг.

- Добре, - відповів я, - поїду додому за речами та з ріднею попрощаюсь.

Завів коні в двір, а сам до лісу разом з братом.

- Ідьте ви, думаю, хлопці, - а я тут, на рідній землі, більше користі принесу.

Довгий час переховувались, дома не ночували. Згодом вступив до підпільної організації Головина. Спочатку був зв'язковим, в основному носив грипси до Курганів, Янкевич, Великої Любаші. Одного дня сам отримав грипса, а там - наказ з'явитись в с.Трубиці, де у той час розпочала працювати медкомісія УПА з Гутвина. Зібралось нас чоловік 150 молодих сильних хлопців. Відбором бійців особисто керував сам Дубовий. Основна маса хлопців йшла до лав УПА із задоволенням, ми щиро вірили, що зможемо побудувати вільну, соборну, незалежну від німців, поляків і совєтів, Україну. За добу був зарахований до 1-ї сотні Чайченка ВО "Заграва".

Перше бойове хрещення прийняв під час рейду на Схід, де мали зустрітись з відділом Енея біля села Кадобиці. Під час бою було поранено сотників Кору і Чайченка та загинуло 18 бійців відділу.

Часто згадую важкий бій у корчинському лісі (урочище Борок),

Це був один із самих невдалих оборонних боїв групи Дубового. Тоді після чергового рейду ми стали на пості, 280 хур з пораненими та хворими на тиф з відділів Енея та Гамалії було скупчено майже в одному місці - на великій лісовій галявині та поряд з нею.

Приблизно о четвертій ранку почули перші постріли, "совєти" оточили місце постою. Чому вчасно не зреагували пости та чуйкові, було невідомо. Я відстрілювався з десятизарядки, бій ішов майже три години, більшість повстанців через хворобу не могли чинити потрібного опору. Червоноармійці зуміли вести дії так, що від основної маси упівців було відрізано Дубового з групою прикриття, і ми фактично залишились без командира.

В один момент раптово у лісі настала така тиша, що навіть не вірилось, що декілька хвилин тому тут тарахотіли сотні рушниць та скорострільів. Тих, хто міг тримати зброю, зібрав навколо себе мій односецель - політреферент Яцишин.

- За годину забракне набоїв, - звернувся він до бійців. - Керівництво боєм беру на себе. Слухати мою команду. Беріть сокири, коси, вила, які є на кожній хурі, і зробимо спробу атакувати. У комісарів нерви не зі сталі, підемо у рукопашну, в бою зброю і набої збудемо.

- Ні, потрібно вириватись болотистою місциною, - запропонував хтось із чотових, - з тієї сторони вони не стріляють, бо самі не хочуть у трясовині залишитись. А я шлях знаю.

- І що ми після цього скажемо у селі людям, коли кинемо напризволяще поранених? - запитав Яцишин. - Як я їм у очі подивлюсь?

Коли хвилин за двадцять знову розпочалась стрілянина, повстанці на чолі з політреферентом пішли на війська НКВС з косами, вилами та багнетами, як колись йшли на ворогів їхні дідь-козаки.

- У мене лишилися три набої, - продовжує розмову Арсентій Федотович, - у більшості хлопців - жодного. Бились насмерть: або ти, або тебе. Врешті-решт в одному місці вдалося прорвати облогу, але загинуло дуже багато хлопців-повстанців. Після того, як вийшли з оточення, поранених і хворих було розміщено по хатах і криївках навколишніх сіл.

За деякий час після того бою приїхали до розташування основних сил загону 12 вершників в однакових новеньких одностроях УПА, на гарних, як з картинки, вороних конях.

- СБ від центрального проводу, - шепотілись між собою повстанці.

Як дізнались за декілька хвилин поспіль, служба безпеки приїхала за Дубовим, його було звинувачено у невмілому веденні бою та зраді.

(Продовження на 4 стор.)

...ідемо у повороті Дубовий наказав виступати серед
очі, - продовжує розповідь стрілець Лоза. - Іхали поспіхом:
вершники, хури, знову вершники. Під ранок були поблизу 21
квартилу. Бій розпочався раптово - натрапили на одну з
медведевських застав. Вони не чекали, що так швидко оточеного
Гамалію підтримають бійці Дубового. Хвилин за 30 стріляючи
червоні партизани відійшли углиб лісу, а перед нашими очима
постала страшна картина. Поряд з трьома партизанськими
землянками в землю було акомпано стругані палі, а на кожен з них
настромлено відрізани голови українських повстанців.

- Разом шість, як зараз бачу, - протирає вологі очі Арсентій
Федотович. - Нас звірами називали, а самі гірше за звіра. Ця
страшна картина надала кожному з нас такої люти, що могли йти
на червону партизанку і голіруч, без зброї. А бій був тоді запеклим,
більше чотирьох годин, потім перерва і знову чотири-п'ять годин
бою. Після цього Медведєв більше не наважувався вступати з УПА
у відкрите протистояння. Ми забрали з поля бою всіх своїх
поранених і 19 загиблих. Червона партизанка вкотре кинула своїх
загиблих на поживу лісовим звірам і птахам.

Згадає ветеран і бій з регулярними військами НКВС на шляху з
с. Корчина до с. Постійне.

- Тоді йшло нас більше 300 повстанців на чолі з Дубовим рейдом
на терени Волинської області. Совети тричі пропускали розвідку
і не вказали себе. Вони розраховували виманити нас на поле
подалі від рятівного лісу, але в останню мить хтось із хлопців таки
помітив засідку. Більше 20 бійців з сотні Киса загинули у тім бою,
але дали змогу решті залишитись живими та неушкодженими.
Тоді, на жаль, загинув мій кращий друг Лаврін.

Знаючи, що Арсентій Федотович тричі поранений у боях,
розпитую його, як і коли отримав поранення.

- Завезли ми збіжжя з Берестовця у село Борівку, що було
розташоване неподалік Корчина, - продовжує розповідь ветеран.
- Там працював млин, який використовували для потреб
повстанців. Хтось із запродавців повідомив НКВС. Ті зробили
засідку. Цілий загін енкаведистів заховався в хатах і будівлях. Нас
іхало чоловік 20 на чолі з сотником Лисом, іхали нічого не
підозрюючи.

Коли наближались до млина, енкаведисти почали стріляти з
усіх боків. Сам я ще не встиг зробити кількох пострілів, як отримав
кулью у груди. Знепритомнів, прийшов до тями вже у Берестовці,
де молоденька санітарка Оля робила перев'язки. Там і довідався,
що енкаведисти майже повністю спалили Борівку, разом з
млином і великою кількістю хліба. Коли на допомогу прийшов
Дубовий з хлопцями, вже було пізно.

Друге поранення отримав під час бою в урочищі Старий Дуб
вже після того, коли разом з Чайченком ішли на кулеметника.
Ветеран знову пригадує подробиці того бою: повстанці декілька
днів були на пості в мальовничому урочищі, з ВО "Заграва" сотні
Лиса і Вихора. Згодом Лис вирушив до Головина, а Вихор з
бійцями залишився на місці постію. В заставі стояв рій Ліщини,

відійшов від місця ночівлі на невеличку відстань, вже почало
розвиднюватись, дивлось, - а назустріч якісь люди. Щось не те -
зрозумів відразу, серце відчуло, це - не наші, не повстанці.
Повернувся і побіг до хутора, там були коні, розумів, якщо добіжу,
то встигну скочити на коня, а далі - тільки ви мене й бачили. Та не
так сталося, як бажалось.

Майже поряд з собою побачив трьох енкаведистів, які ховались
за кущами. Зі зброї мав тільки гранату, яку на паску носив кожен з
нас, щоби мати змогу самознищитись.

Молоді чекісти помітили те, що у мене в руках не було зброї і
вирішили захопити бандерівця живим. Вони утрюх чавили на
гашетки скорострільів, але у мене не цілили. Я побіг ще
відчайдушніше, декілька разів падав, вставав і знову біг. Почалося
справжнє полювання, тільки не за Лисом, а за Лозою.

Коли до хутора залишилось метрів 100, чекісти зрозуміли -
втечу. За мить відчув, як куля обпекла обличчя, але особливої
шкоди не завдала, у "сорочці" народився. Ще за декілька хвилин
знову затарахотів енкаведистський скоростріль, і кулі влучили мені
в тазостегновий суглоб. Після першого приступу болю потягнувся
за гранатою. Налалав тільки шматок мотузки, вочевидь граната
відірвалася і загубилася під час падіння.

Ще пам'ятаю нахилені наді мною спітнілі обличчя бійців НКВС.
- Есть бандера, но это точно не Лис, молодой какой-то, - мовив
один з них.

Далі був другий приступ болю і непритомність. До тями
прийшов вже у Костопільському КПЗ. Під час слідства свого
псевдоніма не виказав, на допиті один із запродавців назвав мене
Вишнею, так і було записано у особистій справі.

Катували щодня, після побоїв з рани струмком бігла кров,
думав, що залишусь без ноги. Але Бог милував. Одного дня
наглядач-переходько, односелець з Головина, спитав: "Ну що,
завоював Самостійну?" Я нічого йому не відповів, бо, на відміну
від нього, шире вірив у свою Україну.

Далі була дубенська в'язниця. Тридцять чоловік у камері
смертників, три місяці поспіль. У тій же камері знаходились
побратими і односельці Степан Годун та Іван Никончук. Перев'язок
мені майже не робили, лікував рану власною сечею. З дня на день
очікував страти, але на одному з допитів слідчий мовив: "Радуйся,
бандера, жить будеш, дедушку Калинина благодари, он для вас,
дураков, амнистию выдал. Поработаешь лет 20-25 на Советскую
власть, навсегда вильну Украину забудешь, дурь из головы успеет
выйти. Судьбу благодари, что, когда задержали, у тебя автомата
в руках не было, иначе под амнистию никак не попал бы".

У перших числах листопада 1944 р. йому зачитали вирок
військового трибуналу: двадцять років ув'язнення. Арсентій
Федотович виносить з другої кімнати до вітальні пожовклі
документи і світлини.

"Справка" - читаю я пожовклий папірець.

рідного села, де працював робочим у лісі. Ще через два роки таки
зміг оформити приписку у рідній місцині, де проливав кров,
воюючи з тоталітарним режимом.

Одружився 1958 року, дружина Надія Яківна була молодшою
на сім років. Виховали двох дітей - сина Михайла і доньку Марію.

- Що можете розповісти про бій за Янову Долину? - запитую у
ветерана.

- А що ви хочете почути? - запитанням на запитання відповідає
стрілець Лоза. Я був безпосереднім учасником того бою. Коли
слухаю сьогодні на мітингах спогади про цю військову операцію
тих, хто й близько не був на місці події, - дивуюся, навіщо людям
потрібно розповідати про те, про що вони навіть на рівні гліток
погано чули. Про бій за Янову Долину та польський курорт Гута-
Степанівка можна написати цілу книгу. Жаль, але три роки тому
відійшов у вчність один з останніх безпосередніх учасників тих
подій Віктор Довжаниця на псевдо Шкода.

Дві доби під керівництвом Дубового та Гострого ми брали
укріплене містечко, дві доби нам жорстко протистояла польсько-
німецька залога. То був яскравий переможний бій УПА, але не
всє так просто і однозначно. Сьогодні, згадуючи ті події, сам собі
задаю багато запитань і часто не знаходжу відповіді.

Протягом декількох годин ветеран розповідав мені подробиці
тієї військової операції, яка, на мою думку, мала б увійти до
підручників і посібників з історії України в розділі військового
протистояння у Другій світовій війні та боротьбі за волю України.

- Чи можете показати справжню повстанську криївку у
корчинському лісі? - задаю наступне запитання Арсентію
Федотовичу.

Ветеран посміхається.

- Я власноруч викопав не одну криївку у тій місцевості. Але
перед тим, як те робити, нас декілька разів із зав'язаними очима
везли навкруг місцини, а згодом стільки ж разів біля місця, де
потрібно готувати схрон.

- Що, на вашу думку, призвело до поразки Української
Повстанської Армії? - задаю одне з останніх запитань.

- Зрада, - відповідає сивочолий ветеран.

Прощаючись, бажаю Арсентію Федотовичу здоров'я,
довголіття, тепла і злагоди у родині і не втримуюсь, задаю ще одне
запитання: "Чи про таку, як сьогодні, Україну ви мріяли у далекому
1942 році?"

- Ні, - коротко відповідає Арсентій Максимчук, стрілець Лоза,
останній герой Відділу окремого призначення УПА Військової
Округи "Заграва".

**Олександр НАМОЗОВ,
член Національної спілки журналістів України.**

На фото: Джекказган; Арсентій Максимчук у верхньому ряду
другий справа; поряд учасники підрозділів УПА з Рівненської,
Волинської, Тернопільської та Львівської областей.

ОСТАННІЙ ГЕРОЙ З ВІДДІЛУ ОКРЕМОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

(Закінчення. Поч. на 3 стор.)

Розлітований Дубовий наказав відділу шикуватись на галявині.

- Козаки, хлопці! - звернувся він до нас, - мене звинувачують у зраді. Нехай той з вас, хто вірить цьому, стратить мене тут, перед стросом. Я не боюся смерті, але я не був ніколи не буду зрадником, нехай мене звинувачують у цьому навіть представники Центрального Проводу.

У лісі настала мертва тиша, есбісти мовчки брали у кільце нашого командира. Заїбники на їхніх новеньких німецьких шмайсерах було знято. Майже кожен з нас розумів, що уже більше ніколи ми не побачимо нашого улюбленого командира.

Дубовий нахилився, набрав повну жменю чорної лісової землі і почав її їсти.

- Клянусь, перед смертю клянусь, я не зрадник, - знову мовив він до побратимів.

Відділ стояв неначе загінотизований. Есбісти підходили до полковника все ближче і ближче. Дубовий нахилився ще раз і знову набрав у руки чорнозему, коли підніс до рота вдруге, не витримала його особиста охорона. Відразу з декількох скорострільів хлопці почали стріляти над головами представників СБ. За мить вже всі ми направили свою зброю на прибульців.

- Нехай ідуть з миром, нікого не чіпати, - згодом розберемося, - наказав Дубовий.

Приблизно за місяць стало відомо, що під виглядом СБ Центрального Проводу працювала сформована у Львові особливо небезпечна, засекречена група НКВС у складі колишніх упівців-зрадників, які за досить короткий період часу вдалось ліквідувати найбільш яскравих надрайонних провідників ОУН та командирів УПА на теренах Рівненщини.

Прошло небагато часу і керівника цієї чекістської групи було ліквідовано надрайонним провідником Деражненського району Ярославом у лісі поблизу Гутвина. А саму групу оточено і знищено в кривці поряд з Суськом особистою охороною Кліма Савура та полковника Дубового.

Згадує Арсентій Федотович і знаменитий бій відділу з загonom червоної партизанки полковника Медведєва, учасником якого був безпосередньо. Вже тоді в "Заграві" знали про те, що відділ Гамалії наніс нищівного удару червоному партизанському загону, який планував захопити гутвинський військовий

навколо лісу було поставлено 12 чуйкових. В чотири ранку до місця розташування куреня прибігли тільки двоє з них, вже майже разом з першими пострілами. Як військам НКВС вдалось ліквідувати решту - десять хлопців, і досі залишається загадкою. Я заліг у лісовому різачку поряд з Вихором і Чайченком. Після другої години бою Вихор піднявся у повен зріст і закричав: "Сотня! Ліве крило, заходь! Слава...", слово Україні уже шепотів смертельно пораненим на моїх руках. Трохи згодом ми з Чайченком пішли на енкаведистський кулемет...

Третє поранення отримав у жовтні 1944 р. після того, як уже був переведений до Відділу окремого призначення під керівництво ставшого згодом легендою на теренах Костопільщини сотника Лиса. Тоді енкаведисти в кількості 60 чоловік оточили Головін, полювали саме за сотником.

Як стало згодом відомо, військовий фельдшер, який був у близькому оточенні керівника Відділу окремого призначення, виявився зрадником. Чекісти достеменно знали - повинні взяти Лиса на ночівлі. Але той, скоріше за все, інтуїтивно відчув небезпеку і ввечері разом з охороною виїхав до Корчина. Я ночував у копиці сіна поблизу урочища Ставищі після перев'язки.

Министерство Внутренних дел.

Справка №48084. Серия ИБ.

13 июля 1958 г. г. Караганда.

п/я р 246/34.

Выдана гражданину Максимчуку Арсению Федотовичу, осужденному Военным трибуналом войск НКВД Ровенской области 2 ноября 1944 г. по статье 54-1 а УК к 20 годам лишения свободы.

О том, что он содержался в местах заключения МВД с 17 сентября 1944 г. по 13 июля 1958 г.

Після дубенської в'язниці була знаменита пересилка у Дніпропетровську, яку пройшли майже усі в'язні з Рівненщини. Згодом на нього чекав лісопоял у Тайшеті, сорокап'ятиградусні морози і напівголодне існування каторжанина.

- Валили ми ліс більше року, - розповідає ветеран. - Одного дня до табпункту прибув з Москви керівник дуже високого рангу. Глянув на нас, напівголодних примар, і наказав нашому начальнику - капітану посилити норми зеківських пайків майже у чотири-п'ять разів. Три дні нас годували американськими консервами, ми і не повірили слючотку у таку благодать. Але після

від'їзду московського начальника нас швиденько перевели на звичайну баланду з чечевиці. Зненацька через місяць московський військовий чиновник прибув до тайпункту вдруге. Коли він знову глянув на нас, його люті не було межі: людські скелети дивились на нього тими ж, що і місяць тому, голодними очима.

Капітана-начальника табпункту було розстріляно в дуже стислі строки, а годували нас протягом двох місяців так, ніби готували до параду на Червоній площі. Виявилось, що московський начальник готував нас, тисячі бранців, для роботи на шахтах і кар'єрах Караганди та Джезказгану, куди був призначений керівником виробництва. Марганцеві шахти та кам'яні кар'єри потребували міцних хлопців.

- Вісім років добував Арсентій Федотович марганець, решту строку працював на мідних рудниках. Разом з ним відбували покарання близько 200 чоловік з Костопільського району. Там, в Джезказгані, зустрівся та потоваришував з теперішнім головою братства ОУН-УПА в Костопільському районі Романом Плєскачем.

Після чотирнадцятирічного ув'язнення прибув на рідні терени.

За цей період у Сибіру померли батько, брат і сестра. Друга сестра виїшла там, на висилці, заміж за в'язня-білоруса. В Головіні і Костополі

